

Forrás: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2024/01/jager-amalia-magdolna-nyomozunk-bunteny-a-palotaban-14-04-12/>

Jáger Amália Magdolna *Nyomozunk! Bűntény a palotában¹*

Témaválasztás

A NAT 2020-as kerettantervére épülő helyi tantervben iskolánk történelem munkaközössége minden évfolyamon olyan mélységelvű témákat tervezett, amelyek kiegészítik a törzsanyagot, építenek a kutatásalapú tanulásra, illetve egy helytörténeti séta és múzeumlátogatás segítségével bemutatják szűkebb környezetünk történetét (például interaktív séta Szombathelyen, múzeumlátogatás az Iseum Savariense-ben). A 9. évfolyam egyik ilyen témája *Zách Felicián* története, mely a *Magyar királyok a krónikákban és legendákban* tematika keretei között ad lehetőséget arra, hogy a *Képes Krónika* miniatűrának elemzésével és történeteinek feldolgozásával kiegészítse a törzsanyagot a tanulók számára. A mélységelvű témák keretében kerül sor a magyar történelem olyan eseményeinek megismerésére is, mint például a tiszavárkonyi jelenet és Búvár Kund története.

Források használata

A történelem tanítása folyamán sokféle forrás használata van jelen a tanórákon, amelyek primer vagy szekunder források. Az előbbire példa a XIV. századi *Képes Krónika*, az utóbbi jelen esetben a XIX. századi vers és a történész ezen témáról írt rövid tanulmánya. A források másik típusú csoportosítása szerint írott és képi források értelmezésére is sor kerül a tananyag feldolgozása során. Esetünkben az írott források különböző történelmi korokból származnak: a *Képes Krónika* a tárgyalt eseményeket követően nem sokkal készült el, míg *Arany János* balladája a XIX. században keletkezett, az eseményeket értelmező történészi tanulmány pedig századunkban, a XXI. században született munka. A képi források hasonló korokból származnak: a krónika iniciáléi a XIV. században születtek, a balladaillusztráció – akárcsak a festmény – XIX. századi alkotás. A tananyag feldolgozása során a tantárgyi koncentráció is megvalósul: irodalomórán *Arany János* költészetével is foglalkoznak a diákok, míg *Zichy Mihály* munkáiról a vizuális kultúra tantárgy keretein belül tanulhatnak.

A szöveg és kép mint forrás

A szöveg:

KÉPES KRÓNIKA²

(részlet) – Fordította BOLLÓK JÁNOS

Felicián megsebesíti Erzsébet királynő úrnőt

„205. Az Úr ezerháromszázhuszonkilencedik évében meghalt László, a király fia.

Jáger Amália Magdolna: Nyomozzuk! Bűntény a palotában

206. S miközben ugyanebben az időben Magyarország az óhajtott béke nyugalmanak örült, és mindenfelől békességben volt ellenségeitől, a béke gyűlölője, a gyűlölség magvetője, az ördög egy bizonyos vitéznek, név szerint a Záh nembeli Feliciánnak, aki már éltes és deres hajú volt, azt az ötletet adta, hogy kardjával egyetlen napon gyilkolja meg urát, Károly királyt, Erzsébet királyné úrnőt, valamint két fiát, Lajost és Andrást. Ezt a Feliciánt Trencsényi Máté, az egykori nádor emelte föl, de végül Mátét otthagya a királyhoz pártolt. A király elhalmozta királyi kegyével, s a király ajtaja akadálytalanul nyitva állt előtte, szabad bejárása volt hozzá.

Mármost amikor a király a királynéval és említett fiaival együtt az Úr ezerháromszázharmincadik évében, április tizenhetedikén, a húsvét nyolcada utáni szerdán Visegrád várának a tövében, a lakosztályában reggelizett, ez a Felicián titokban besurrnva, a király asztala mellett termett, borotvaéles kardját kihúzta hüvelyéből, és veszett kutya módjára irgalmatlanul le akarta mészárolni a királyt, a királynét és a fiait. De mert az irgalmas Isten irgalma megakadályozta abban, amit akart, nem tudott célhoz érni. A király jobb kezén mindemellett mégis könnyebb sebet ejtett. De ó, fájdalom, a legszentebb királyné jobb kezének négy ujját, amelyeket alamizsnálkodáskor irgalmasan szokott kinyújtani a szegények, a nyomorultak és az elesettek felé, azon nyomban levágta. Ezekkel az ujjakkal varrt különféle kelengyéket számtalan egyház számára, és küldte fáradhatatlanul a drága bíborból készült oltárterítőket, miseruhákat és kelyheket. S amikor az ugyancsak ott álló királyfiakat is meg akarta ölni, a gyermekek nevelői, úgymint Miklós, Kenecsics Gyula fia és Miklós, János nádor fia magukat közbevetették, és miközben az említett gyermekek elmenekültek, Feliciánt a fején halálosan megsebesítették.

Ekkor János, a Patak vármegyebeli Sándor fia, ez a derék fiatalember, a királyné akkori alétekefogó-mestere, rárontott Feliciánra, mint egy vérszomjas fenevadra, és törével vitézül a nyaka és a lapockája közé csapva, átdöfte és a földre terítette. A király bajvívó vitézei pedig az ajtókon át innen is, onnan is betódulva rettenetes kardjaikkal összeszabdalták a szerencsétlenek a tagjait, és kardjaikkal úgyszólván szörnyeteget csináltak belőle. Fejét azután Budára küldték, kezét és lábát pedig más városokba irányították.

Egyetlen serdülő fia és egyetlen hű szolgája, bár futásnak eredtek, nem tudtak elmenekülni; ló farkához kötve fejezték be életüket. Mindkettőjük holttestemét a kutyák marcangolták szét a téren csontjaikkal együtt.

207. S bizony méltó dolog is volt, hogy Felicián, aki sok keresztényt – vadállati kegyetlenséggel megcsonkítva – megfosztott tagjaitól, az Isten igazságos ítélete szerint ő maga is megfosztassék tagjaitól, és aki a szegények fáradhatatlan kínozója volt, a közönséges emberi halálból kirekesztve, kutyákhoz méltó és hirtelen halállal haljon, hogy mint valami kutya, a kutyák osztályrészében részesüljön.

Klára nevezetű leányát is, ezt a gyönyörű hajadont, kivonszolták a királyi udvarból, orrát és ajkait rútul megcsonkították, úgy, hogy kilátszottak a fogai, két kezéről levágták nyolc ujját, csak a hüvelykujjai maradtak meg, s lóhátra ültetve több város utcáin és terein végighurcolták, és a félholt szerencsétlent arra kényszerítették, hogy ezeket a szavakat kiáltsa "Mindörökké így lakaljon az, aki hűtlen a királyhoz!" Ezen kívül Feliciánnak a másik, az idősebb, Sebe nevű leányát, aki egy bizonyos Kopaj nevű nemes hites felesége volt, Léva vára előtt, a vár várnagyának, Becsei Imrének a parancsára lefejezték, és maga Kopaj is a fogság bilincsében rőtta le a halál adóját. Ennek a fiait pedig a keresztések az egyik tengeri szigetre szállították,

Jáger Amália Magdolna: Nyomozzuk! Bűntény a palotában

és soha nem látták viszont a szülőföldjüket. Végül Felicián nemzetségéből sok nemest legyilkoltak.

A szerencsétlen Felicián tehát így esett felségsértés bűnébe; az országot fölkavarta, saját magvát kiirtotta, nemzetségét hírbe hozta s elvesztette, kutyák eledelévé válva távozott a másvilágra, a mélységben megköttették és a pokolba temették, s lett a világnak beszéd téma, hűtleneknek intő példa.

Alig lehet elhinni, hogy egyetlen napon ennyi rendkívüli dolog történjék.”

Az Anjou-kori Képes Krónika Nagy Lajos király korára datálható. A mára már elveszett középkori krónikákból sok történetet beemelték ebbe a munkába, kiegészítve azt későbbi korok eseményeivel. Olvasóközönsége minden bizonnyal az írástudók szűk köre lehetett, akik számára fontosak voltak a geszták ősi világából átörökített történetek. A „képes” jelzőt a közel 150 színes miniatűréről kapta, amelyek minden bizonnyal inkább a XIV. századi viseletről és fegyverekről adnak hitelesebb képet, mint a leírt események koráról. A korabeli olvasó vélhetően szó szerint érthette és értelmezte a leírt eseményeket, míg a modern olvasó számára az értelmezés más lehetőségei is megnyílnak a forráskritika módszereit alkalmazva.

A kép

1. kép: A merénylet ábrázolása a Képes krónikában

Forrás: Képes Krónika³

Jáger Amália Magdolna: Nyomozzunk! Bűntény a palotában

A krónika egy kisméretű iniciálében ábrázolja *Zách Felicián* merényletét, amelyre 1330. április 17-én került sor. A miniatúra a palota zöld drapériával díszített szobájában elhelyezett asztalt mutatja, körülötte a királyi család tagjait, amint a merényletet elkövető, a királyné kezét megsebesítő idős Feliciánt az étkező leszúrja. A kép ez esetben inkább illusztráció, a fontosabb információkat a merénylettel kapcsolatban jobban megismerjük a krónika szövegéből.

A feladatlap

A mélységelvű témához tervezett feladatlap az anyag feldolgozására egy teljes tanórát vesz igénybe. A diákok a Google Classroomban megosztott, szöveges és képi forrásokat is tartalmazó feladatokon dolgoznak a szaktanár irányításával. Először a krónikarészletet olvassák el, értelmezik azt egy rövid önálló összegzésben, majd a képről gyűjtenek információkat.

A szövegolvasás utáni első lépés tehát az, hogy a diákok megragadják a lényeget, saját szavaikkal összefoglalják az olvasottakat, és meghatározzák, hogy melyik királyunk korában játszódik a történet. Ezt követően a szövegértést ellenőrző kérdések megválaszolására kerül sor. A tanegység nem véletlenül kapta a *Nyomozzunk! Bűntény a palotában!* címet, hiszen egy bűncselekmény felderítésekor is hasonló kérdésekre keresik a nyomozók a választ, mint például az elkövetés ideje, helye, az elkövető és a sértett kapcsolatára vonatkozó információk és az egyik legfontosabb kérdés, amelyre minden esetben választ keresnek a nyomozást végző hatóságok: az indíték. A szöveg értő olvasása után is erre az utóbbi kérdésre a legnehezebb válaszolni, mert a szörnyűségeket részletesen bemutató történet erről nem sokat árul el.

Az elkövetés ideje:	1330. április 17. reggel
Helyszíne:	Visegrád, lakosztály
Mi történt?	Zách Felicián merénylete az uralkodó és családjá ellen, levágta Erzsébet négy ujját
Elkövető neve:	Zách Felicián
Elkövető előélete:	Csák Máté, majd a király híve
Elkövető kora:	éltes, deres hajú
Sértettek:	1. király, 2. királyné, 3. Lajos, 4. András
Sérüléseik:	1. seb a jobb kezén, 2. jobb kezének négy ujját levágta
Indíték:	?/ „hűtlen a királyhoz” a szöveg szerint
Tanúk:	a gyermekek nevelői, János alétkező-mester, vitézek

Jáger Amália Magdolna: Nyomozzuk! Bűntény a palotában

Mi történt az elkövetővel? Mi történt rokonaival?	Feliciánt megölték (fején halálosan megsebesítették), a vitézek összeszabdalták, majd feldarabolták; Klára: megcsonkítva (orr, ajak, nyolc ujj levágása); Sebe: lefejezték; Kopaj: börtönben halt meg; Sebe fiait egy szigetre szállították; Felicián fiát és szolgáját ló farkához kötötték, kutyák marcangolták szét testüket; sok nemzetségbeli férfit megöltek
Kik szerepelnek a képen?	a király, a királyné, Felicián, János, az alétekfogó és egy szolga

A szöveg részletes elemzése és a kép újbóli megtekintése után tudják a tanulók a hasonlóságokat és különbségeket megragadni: a miniatúra statikus jellegéből adódóan sokkal kevesebbet mutat a történetből: magát a merényletet és Felicián halálát ábrázolja, míg a krónika részletesen tárgyalja a családot ért büntetést is.

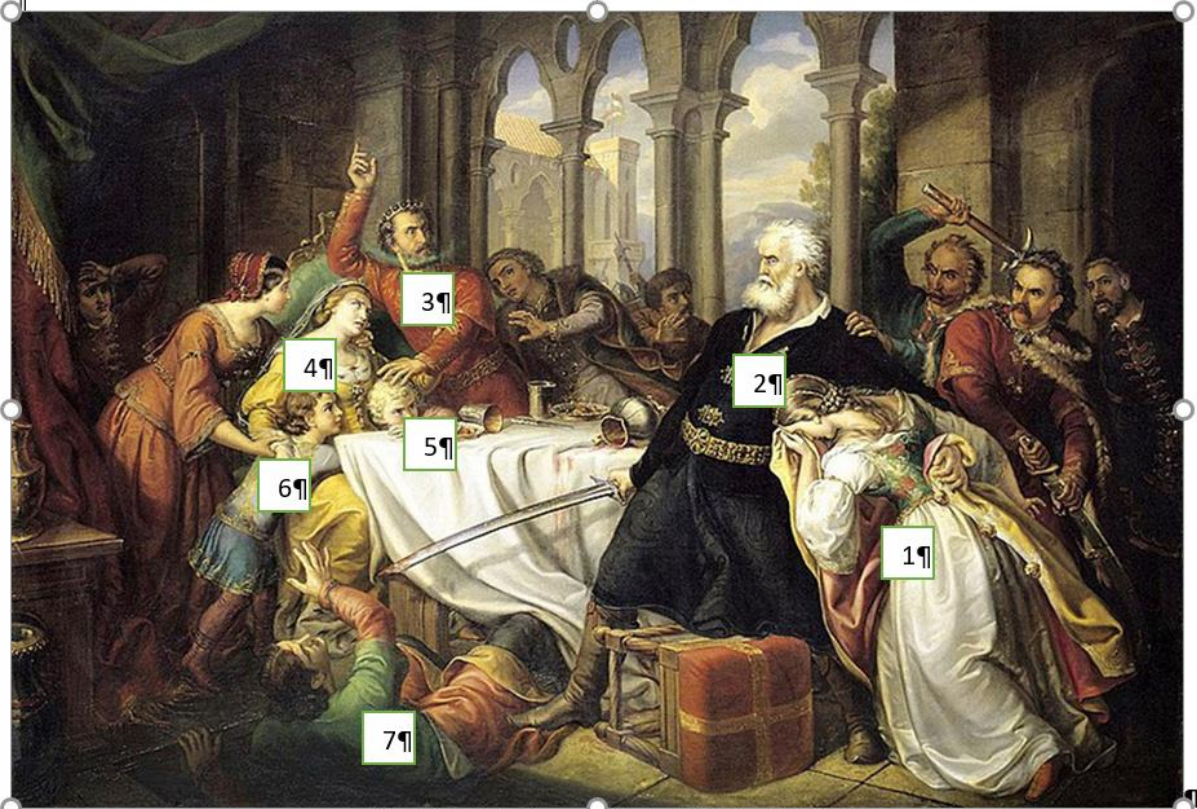
A vers

A történet XIV. századi feldolgozása után kerül sor a XIX. századi, nem könnyű olvasmány, a sok balladai homályt is magában foglaló vers olvasására és értelmezésére.⁴ A költemény feldolgozásának azt a módját találtam itt a legmegfelelőbbnek, hogy a ballada néma olvasásával egyidőben a tanulók meghallgatják a verset *Sinkovits Imre* előadásában.⁵ Ezt követően kerül sor a vers értelmezésére, amely az eddigi tapasztalatok szerint nem könnyű a diákok számára: így például a szimbólumok (a rózsák a királyné udvarhölgyei), majd a szereplők azonosítása (új szereplők a versben: *Kázmér*, udvarhölgyek).

A vers és a krónika szövegének összehasonlításakor a hasonlóságok és a különbségek kiemelése a már ismert táblázat segítségével történik. A vers szerint az események részben más helyszíneken és különböző idősíkokban játszódnak (kert, templom, a palota szobája – reggel történik az erőszak, majd a bosszúra már ebédkor kerül sor). A legfontosabb különbségre érdemes rávilágítani a közös megbeszélés során: mi volt Felicián bosszújának indítéka. Ez az elem (az erőszak) ugyanis nem szerepel a XIV. századi krónikában, *Arany János* balladájában olvashatunk erről, tehát azt a kérdést kell megvizsgálni, hogy mi lehetett Arany forrása, hol olvashatott a költő erről a történetről. Ezen a ponton ezt a kérdést még nem tudjuk megválaszolni, de a diákok érdeklődését – a tanár reményei szerint – sikerült felkelteni a források kritikával való megközelítésére.

A történet XIX. századi ábrázolása

2. kép: Orlai Petrich Soma: Zách Felicián (1860)

Orlai Petrich Soma: Zách Felicián (1860)

Forrás: Wikipédia⁶

Kik szerepelnek a képen?

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.

A XIX. századi történeti festészet kiváló képviselője, *Orlai Petrich Soma* 1860-ban készült festménye, a *Zách Felicián* is ezt a témát dolgozta fel. A kép két központi alakja a háttérben álló király és a dühös apa, Felicián, aki mellett ott van a szégyenét leplezni kívánó leánya is. A feladat itt a megjelölt szereplők azonosítása volt, majd a krónika miniatúrájával való

Jáger Amália Magdolna: Nyomozzuk! Bűntény a palotában

összehasonlítás (fontos különbségek például, hogy Klára nem szerepel az iniciálén, a ruhák a XIX. századi viseletre jellemzőek, nem a XIV. századra). A kép tanulmányozása után, a különbségek és hasonlóságok keresése után még mindig nem tudunk pontos választ adni az indítékra, a festmény is csak a megtörtént eseményeket ábrázolja.

Mi lehet az igazság?

Zách Felicián merénylete Károly Róbert ellen⁷

Szerző: Tarján M. Tamás

„...Felicián észrevétlenül belopózva odalépett a király asztala elé, és éles kardját kirántva hüvelyéből, veszett kutya módjára heves támadással könyörtelenül meg akarta ölni a királyt, a királynét és fiaikat. [...] A király jobb kezén [...] könnyű sebet ejtett, szentséges királyné jobb kezének négy ujját [...] azon nyomban levágta.” (Részlet a Képes Krónikából)

1330. április 17-én hajtotta végre híres merényletét Zách Felicián, aki a krónikák szerint karddal rontott az ebédhez készülődő uralkodói családra, és magát Lokietek Erzsébet királynét is megsebesítette. Károly Róbert (ur. 1308-1342) később szörnyű bosszút állt a támadásért: Felicián fiát és egyik leányát lefejeztette, unokáit a rodoszi johanniták kezére adta, másik leányát, Klárát pedig elrettentésképpen megcsonkítva hurcoltatta végig az országon.

A merénylő a Zách – vagy Záh – nemzetségből származott, melynek földjei javarészt Nógrád, Heves és Gömör megyében feküdtek. Feliciánról az első adatunk 1275-ből származik, amikor – egy oklevél tanúsága szerint – a Zách-fivérek megosztottak egy birtokon nagybátyjukkal, Zách Jób pécsi püspökkel. A fiatal nemes később Csák Máté szolgálatába szegődött, és Károly Róbert országegyesítő harcai idejére már magas pozícióba juthatott, ugyanis 1308-ban részt vett a felvidéki önkényúr és Gentilis pápai legátus kékesi találkozóján, később pedig oroszánrészt vállalt az esztergomi érsek és a veszprémi püspök birtokainak dűlásában. Károly Róbert 1315-ben megpróbálta maga mellé állítani a nemes urat, ám Zách Felicián nem hajlott kérésére, így összes földbirtokát elveszítette. A férfi aztán három évvel később meggondolta magát, és elpártolt Csák Mátétól, így új uradalmakat kapott, majd 1326-ban elnyerte Sempte várnagyi tisztségét, illetőleg szabadon bejárhatott a király visegrádi palotájába.

Zách Felicián csillaga azonban az 1320-as évek végén, a sikeres országegyesítés után váratlanul hanyatlásnak indult, hiszen Károly Róbert az oligarchák leverése után már nyugodtan megszabadulhatott azoktól, akikben kevésbé bízott meg. Érthető módon a Csák Mátétól elpártolt Zách Felicián is ebbe a csoportba tartozott, így aztán a király két évvel az adományozás után visszavette Semptét, és – miként a Képes Krónika is utal rá – még számos címétől megfosztotta az idős nemes urat. Mindezt azért fontos kiemelni, mert a kegyvesztettség akár indítékul is szolgálhatott a merénylet végrehajtásban.

A Képes Krónika leírása szerint Zách Felicián 1330. április 17-én váratlanul megjelent a visegrádi palotában éppen ebédre készülődő uralkodónál, és karddal a királyi családra támadt. A merénylő először Károly Róbert kezén ejtett könnyű sebet, majd Lokietek Erzsébet királynéra támadt, és levágta a gyermekeit védelmező asszony négy ujját. Az uralkodó szerencséjére a hercegek nevelői a család védelmére keltek, a tudósítások szerint azonban mindketten halálos fejsérülést szereztek a vadul hadakozó Feliciántól, akit végül Erzsébet

Jáger Amália Magdolna: Nyomozzuk! Bűntény a palotában

alétekfogója tett ártalmatlanná. A merénylőt a terembe nyomuló vitézek össze-vissza vagdosták, Károly Róbert azonban nem elégedett meg Zách Felicián rettenetes halálával.

A király hamarosan bíróságot hozott létre a legbefolyásosabb országnagyok – például az erdélyi vajda, a szlavón bán és a tárnokmester – részvételével, mely 1330. május 15-i ítéletével harmadízigen állt bosszút a gyilkossági kísérletért: a nemes úr fiát és annak szolgáját lovak farkához kötve gázoltatták halálra, Zách idősebb leányát lefejezték, annak férjét, Kopajt fogságba hurcolták, gyermekeiket pedig a rodoszi lovagok kezére adták. Zách Felicián másik leányát, Klárát, aki addig Erzsébet királynő udvarhölgyei között szolgált, arcán és kezén megcsonkították, és elrettentésként lovon hurcolták körbe az országban.

Arany János gyönyörű balladájának is köszönhetően a merénylet lefolyásáról, illetve Zách Feliciánnak és családjának szörnyű sorsáról rengeteg ismerettel bírunk, aminek fényében hajlamosak vagyunk megfeledkezni egy komoly hiányosságról: nem tudjuk biztosan, mi volt a nemes úr örült tetteinek az indítéka. A későbbi itáliai és lengyel beszámolókon alapuló költemény szerint Felicián, az ősz édesapa azért ragadott kardot, hogy megbosszulja a kisebbik leánya, Klára tisztességén esett csorbát, akit állítólag Erzsébet királyné fivére, Kázmér lengyel herceg – a későbbi III. Kázmér (ur. 1333-1370) – becstelenített meg. Eszerint tehát a férfi elkeseredésében választotta volna az öngyilkosságot, és családja tönkretételét – mert egyértelmű volt, hogy a merénylet ezt eredményezi –, a hirtelen felindulásból elkövetett támadást azonban maguk a beszámolók cáfolják, hiszen azt állítják, hogy Felicián már újév napján tudomást szerzett az erőszaktevétről.

E történet hitelét az is gyengíti, hogy Klára még hónapokig – egészen a merényletig – az udvarhölgyek között maradhatott, ami a valóságban nem fordulhatott volna elő. De mi lehetett akkor az indíték? Felmerülhet az összeesküvés gyanúja is, a támadó azonban – főleg fegyverforgató tudásához képest – túlságosan ügyetlenül hajtotta végre a merényletet, lehetőségeihez képest könnyű sebeket ejtett a királyi családon. Ezen felül pedig, ha konspirációról beszélünk, akkor azt a kérdést is meg kellene válaszolnunk, hogy vajon kik és milyen megfontolásból küldték Feliciánt a királyi palotába.

Létezhet az eseményekre egy harmadik fajta magyarázat is, ám ezt az összeesküvés-elméletek kedvelői bizonyára fenntartással fogadják majd: lehetséges, hogy Zách Felicián egyedül követte el a merényletet. Indítéka leánya megbecstelenítése nélkül is akadt, hiszen látványosan kiesett Károly Róbert kegyeiből; adott esetben még azt sem lehet kizárni, hogy emiatt részt vett egy királyellenes összeesküvésben, annyi azonban bizonyos, hogy annak kiagyalói nem olyan ügyetlenül akarták megölni az uralkodócsaládot, ahogy arra Felicián 1330. április 17-én kísérletet tett. Az tehát a legvalószínűbb, hogy ezen a napon az ősz nemes úr – esetlegesen az alkohol okozta mámorban – pusztán a véletlenek összjátéka nyomán, indulataira hallgatva ragadott fegyvert Károly Róbert ellen, amiért később családjával együtt keserves árat fizetett.

Az online tartalmak terén is sok olvasnivalót kínáló *Rubicon* folyóiratban jelent meg Tarján M. Tamás rövid tanulmánya,⁸ mely egyrészt összefoglalja a Zách Feliciánról rendelkezésre álló írott forrásokat, másrészt törekszik arra is, hogy lehetséges magyarázatokkal szolgáljon a szörnyű tett indítékáról. A diákok számára itt a feladat tehát az, hogy megkeressék a szövegben a lehetséges magyarázatokat a merénylet elkövetésére (Klára megbecstelenítésének megbosszulása, összeesküvés gyanúja, Felicián kegyvesztettsége, esetleg egyéni bosszú). A *Rubicon* YouTube-csatornáján, az *Élő Kalendárium* epizódjában

2023. április 17. óta a cikk videós változata is megtekinthető,⁹ ez a képi világ talán a mai diákok számára jobban követhető (felirat és képek a háttérben).

Összegzés

A teljes tanórát kitöltő feladatlap sokféle forrás segítségével mutatott be egy bűntényt, a diákok a tanár irányításával dolgoztak a feladatlapon és egészítették ki, mélyítették el tudásukat a XIV. századi magyar történelemről. Az eddigi visszajelzések szerint a tanulóknak tetszik a téma újszerű megközelítése, feldolgozása. A tanulók bevonása a tanulási folyamatba ébren tartja figyelmüket, a források értelmezése fejleszti gondolkodási képességeiket, amelyek szükségesek az élethosszig tartó tanulási folyamatban.

Irodalom

- ARANY János: Zách Klára – Énekli egy hegedős a XIV-ik században. In: *Arcanum: Kézírónyvtár – Verstar – ötven költő verse – Arany János – 1853-1864*: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Verstar-verstar-otven-kolto-osszes-verse-2/arany-ianos-B084/1853-1864-B582/zach-klara-B797/> (Letöltés: 2023. jún. 17.)
- ARANY János: *Zách Klára* (Sinkovits Imre előadása) https://www.youtube.com/watch?v=56vkB5v5J8c&ab_channel=ImreSinkovits-Topic (Letöltés: 2023. jún. 17.)
- Képes Krónika (BOLLÓK János fordítása). In: *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez – Középkor (1000-1530) – Sermones Compilati*. Főszerk. TARNAI Andor, szerk. MADAS Edit. Eötvös Loránd Tudományegyetem Régi Magyar Irodalomtudományi Intézet, Budapest, 1991. http://sermones.elte.hu/szovegkiadasok/magyarul/madasszgy/index.php?file=125_13_2_KepesKronika (Letöltés: 2023. jún. 16.)
- ORLAI PETRICH Soma: Zách Felicián (1860). In: *Wikipédia*: https://hu.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Orlai_Z%C3%A1ch_Felici%C3%A1n.jpg (Letöltés: 2023. jún. 17.)
- Sorsdöntő napok: a visegrádi merénylet. In: *Mátyás Király Múzeum*, Visegrád: <https://www.visegradmuzeum.hu/sorsdonto-napok-a-visegradi-merenylet> (Letöltés: 2023. jún. 16.)
- TARJÁN M. Tamás: Zách Felicián merénylete Károly Róbert ellen. In: *Rubicon online*: https://rubicon.hu/kalendarium/1330-aprilis-17-zach-felician-merenylete-karoly-robert-ellen?gc_id=14734383555&h_ad_id=547570060264&gclid=EAlaIQobChMI5JXmq47N_wlVGuZ3Ch24IqDDEAAYASAAEgIC8vD_BwE (Letöltés: 2023. június 17.)
- Zách Felicián merénylete Károly Róbert ellen (Czuczor Gergely előadása). In: *Rubicon Intézet Élő kalendáriuma*: <https://www.youtube.com/watch?v=WMX0yinndZk> (Letöltés: 2023. június 17.)

JEGYZETEK

- ¹ A jelen írás a Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága és a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Levéltár által szervezett és rendezett „Diktatúra és demokrácia. A Kádár-korszak és a rendszerváltás történelmi fogalmai” című tudományos konferencia és szakmai műhely programjában, 2022. október 1-jén elhangzott előadás szerkesztett változata.
- ² Képes Krónika (BOLLÓK János fordítása). In: *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez – Középkor (1000-1530) – Sermones Compilati*. Főszerk. TARNAI Andor, szerk. MADAS Edit. Eötvös Loránd Tudományegyetem Régi Magyar Irodalomtudományi Intézet, Budapest, 1991.
http://sermones.elte.hu/szovegkiadasok/magyarul/madasszgy/index.php?file=125_132_KepesKronika (Letöltés: 2023. jún. 16.)
- ³ Sorsdöntő napok: a visegrádi merénylet. In: *Mátyás Király Múzeum*, Visegrád:
<https://www.visegradmuzeum.hu/sorsdonto-napok-a-visegradi-merenylet> (Letöltés: 2023. jún. 16.)
- ⁴ ARANY János: *Zách Klára* (Sinkovits Imre előadása)
https://www.youtube.com/watch?v=56vkB5v5J8c&ab_channel=ImreSinkovits-Topic (Letöltés: 2023. jún. 17.);
ARANY János: Zách Klára – Éneklí egy hegedős a XIV-ik században. In: *Arcanum –Kézikönyvtár – Verstar – ötven költő verse – Arany János – 1853-1864*:
<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Verstar-verstar-otven-kolto-osszes-verse-2/arany-janos-B084/1853-1864-B582/zach-klara-B797/> (Letöltés: 2023. jún. 17.)
- ⁵ ARANY János: *Zách Klára* (Sinkovits Imre előadása)
https://www.youtube.com/watch?v=56vkB5v5J8c&ab_channel=ImreSinkovits-Topic (Letöltés: 2023. jún. 17.)
- ⁶ ORLAI PETRICH Soma: Zách Felicián (1860). *Wikipédia*:
https://hu.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Orlai_Z%C3%A1ch_Felici%C3%A1n.jpg (Letöltés: 2023. jún. 17.)
- ⁷ TARJÁN M. Tamás: Zách Felicián merénylete Károly Róbert ellen. In: *Rubicon online*:
https://rubicon.hu/kalendarium/1330-aprilis-17-zach-felician-merenylete-karoly-robert-ellen?gc_id=14734383555&h_ad_id=547570060264&gclid=EAlalQobChMI5JXmq47N_wlVGuZ3Ch24lgDDEAAYASAAEgIC8vD_BwE (Letöltés: 2023. június 17.)
- ⁸ TARJÁN M. Tamás: Zách Felicián merénylete Károly Róbert ellen. In: *Rubicon online*:
https://rubicon.hu/kalendarium/1330-aprilis-17-zach-felician-merenylete-karoly-robert-ellen?gc_id=14734383555&h_ad_id=676904752758&gad_source=1&gclid=EAlalQobChMI37z12uS5gwMVvDgGAB2ErwCeEAAYASAAEgKqpPD_BwE (Letöltés: 2023. jún. 17.)
- ⁹ Zách Felicián merénylete Károly Róbert ellen (Czuczor Gergely előadása). In: *Rubicon Intézet Élő Kalendariuma*:
<https://www.youtube.com/watch?v=WMX0yinnDZk> (Letöltés: 2023. június 17.)